

Thorsvi-bygden och dess historia.

Föredrag vid Hembygdsäfoten för neutrilitetsvakten å Thorsvi gård 29/6 1940.

Gunnar Hellqvist
född 1888

Thorsvi omnämnes första gången 1314. Av de lämningar och märken, som finnes i jorden, kan man emellertid sluta sig till en mycket äldre bebyggelse. Beklagligtvis är denne udde föga eller intet undersökt av vetenskapsmän, entydigt medel därtill saknats.

Bebyggelsens ålder.

Från stensåldern finnas inga formminnen. Först under bronsåldern torde de största höjderna inom socknen ha lyftes ovan Österåjöns yta. De äldsta kända formminnen kro emellertid numera åtskilligt yngre, förmodligen mest från hednatidens allra sista århundraden, 600-700-talen. Den närmaste stenytan - av en form, som märklänts tillhör bronsåldern - är dock från en så pass nörlig belägenhet som höjden strax V. om Ekholmen /Korsbacka/. Så snart landvinningen givit tillräckliga möjligheter för bosättning, har man siktat sig hit. Både gravsättningarna invid Navesta, Thorsviby och Thorsvi gård, likasom själva namnen, ge otvedtydliga bevis för huvudalltsedan hedenhūs.

Gårdnamnet Navesta /Navesta äldre benämning/ innebär ett personnamn /Nave/ och slutändelsen sta betecknar denne uppehålls-ort med sitt fü /boplatser/. Namn på sta uppstodo under 5:e och 7:de århundradet. Suntidigt torde Thorsvi tillkommit. /Grannsocknarnas Basta, Flasta, Hellsta, Hedsta, Tjulsta m. fl. kro samtidig/. Under 800-talet tillkom troligen Edeby och Sorby /Sörby/.

Ed = smal landtunga mellan två vatten. För 1000 år sedan gick Mälarens vatten runt Hagalund fram till Sundby och in emot Edeby. Sörby låg söder om den äldre besittningen i Navsta. Att bygden strax N. om Thorsvi under 1000-talet var burgen visa ju runstenarna, som hro så talrika inom Trögdens flesta socknar. Och den skriftlösa stenen eller bildstenen med de två djuren på i den s. k. Runstensbacken vittnar väl i sin mån också för denna sockens del.

De flesta fornminnen, som bär vittne om bebyggelse, ha vi dels i den omvälvda bildstenen med bockarna på /enligt professor S. Lindquist möjlichen lejon/, dels i ett flertal gravhögar och stensättningar. Decezze ligga på bygravfältet Dombacken vid Thorsvi-by Opgård, i den längsträckta gärdesbacken nedom Navsta, i backen vid bildstenen, i betesmarken intill lilla Krusensbacke, i tomtens intill kyrkomuren samt vid Edeby, tillsammans ett 60-tal. Med ledning av deras formgivning och de få undersökningar, som hro ^{Edeby 300-talet} kända, kunna de dateras till äldst 700-talet och fram till kristen tid, som torde ligga omkring 1050 med hänsyn till närheten av Birka. De undersökta gravarna ha innehållit brända ben, simple lerkipl och ringa gravgods. I en av högarna i tomtens vid kyrkan var nedlagt en parörstäng av järn tillhörande ett vikinga-svär: i en kvinnograv i en buskbacken nedanför Navsta en liten samling glasplötar från 900-talet: i en grav vid Krusensbacke en liten brynsten liggande samm med ben i urnan. Edebygravarna hro tyvärr illa responerade av skattgrävare, likaså en del av dem i Dombacken.

Det intressantaste minnesmärket är undå borgen på Ytterholmen utanför B.H.S.. Efter all sannolikhet är den en forntida anläggning från 800 eller 1000-talet, men den kan /enligt professor Lindquist/ även vara från 500-talet.

Den rikt vida borgsplatån har vallar i norr, öster och sydost, tre ingångar samt inom vallen i norr ett röse, vars mening dock är oviss. Borgen har väl liksom flertalet av landskapets många andra fornborgar tjänat som tillflyktsort för bygdens folk, då de hade att mota sjöledes kommande plundrarfletter. På 1100-talet härjade och brände ester i Mälardalstrakterna. Av namnet Brandholmsund /liksom Eldholmen Kildgarn/ kan slutas, att där troligen inom borgmuren alltid funnits en rest vårdkase, avsedd att tändas vid hotande fara. Eldsignalen hit kom nämlunda från Adelsö, så tändes kaseen på Ytterholmen som varning i första hand till bevakningen på Eldholmen, vidare till Oxsten, Grönaborg, m. fl...

Äldre tro, som levde kvar i vår tid.

Guden Thors namn sammansatt med vi-blot- eller offerställe, betecknar central plats för Thors-dyrkan /jämför Odensvi, Frövi/ Den mark vi just nu står på, /tomten vid kyrkan/ är med all sannolikhet den plats, där våra füder offrade till Thor. Gravslittninarna torde vara bevis här för. Troligen var offerlunden där borta under tallarna att döma av aska och brända ben, som finns där i jorden. Offerkällan var den s. k. Fru-källan /Vår Fru-k./ nero på gürdet. Då kristendomen kom hände det, att de gamla hedna-källorna döptes om, vanligen efter jungfru Maria "Vår Fru" alltså. Nånnas kan kanske, att varje gång våra barn döpts här jag själv hämtat dopvatten ur denna källa./ Slutligen uppfördes ofta den kristna kyrkan på hednatemplets plats /jämför Gamla Uppsala./

Någon påtaglig erinran om Thors-kult som kvarlever i socknen, kan näppeligen påvisas som mera framträdande än vad fallet är i andra delar av Uppland. En grundligare undersökning av forngravarna skulle sannolikt uppenbara en eller annan miniatyr - yxa av järn, under livstiden buren som amulette, som fått följa den döde i graven.

Sådana små Thors-hammare eller yxor ha påträffats i gravar på Birka, där de omväxla med korset, som följt en kristen i hans grav. Hammartecknet var så livskraftigt, att det ej gick att utrota, utan upptogs i den kristna kulten. I form av yxan sattes det t. ex. i St. Olofs hand. Att ej det helgonet finns i Thorsvi kyrka numera, hindrar ej att det ursprungligen funnits där.

Att tron på Thorsviggens förmåga att skydda hus och hem för åskeld, levde kvar i Thorsvi. I min sväger Ernsts barndom har han bevis på. I Per-Anders backe /på väg till Nygård/ bodde en äldre gunma - mor till "Karl-Ox" - som hette en stonyxa=tornvigg". Den hade hon fått från annat håll, och Ernst bad henne om att få den, men hon ville ej göra sig av med den för åskans skull, utan erbjöd sig att slå av en bit och ge honom, vilket han dock avböjde. Ytterligare en erinran om Thor fick min sväger av en äldre karl på gården en gång i barndomsåren, då åskan gick och blixten korsade rymden. Gubben såg upp mot skyn och sa: "Nu spricker Thor gräsroten." Thor var ju bondeguden, som gav regn och kring: böst attstå till med honom, och blev han för nörgången, hade man ju torviggen till skydd.

Mest seglivade av äldre kulthandlingar har bruket att offra åt de underjordiska på Ulvkvarnarna varit. I Sorby finns en ulvkvarn i berghällen vid ladan, och i Navsta fanns en. Den senare var en lösa sten, som numera ligger i vår rosengård. Om det var en handling av pietet eller helgerän, att flytta den stenen, må de underjordiska makterna avgöra. Först mot slutet av 1870-talet, då den sista gunnan, som smorde och som kunde ritualet, gick till sina füder, upphörde denna flertusenåriga kulthandling i Thorsvi-bygden. Den sista offerpristinnan bodde i Navsta och var nog så meddelseam. Hon omtalade, att stenen och skålgropen = "kvarnen", smordes med

osaltat ister på en linneklut. Därefter skedde offret, som bestod av en liten slant, $\frac{1}{2}$ öre, obegagnade knappnålar, /som skulle vara för att sticka ut det onda med/ eller ammat föremål av metall. Offret lades under stenen i en grop med orden: "Tag det här, och låt ungen /pojken, flickan eller namn på dem/ va'i fred." Det var mest för bot av ultan /=frossan/ eller engelska sjukan, som det offrades. Det hörde också till att barnet skulle smörjas lika dant som stenen och på samma stund/, varför det måste vara två, som smorde. Även killkult på Tref.afton förekom i anspråkslös form tills i mitten på 1880-talet. Man samlades vid hultökullen i den s.k. "Kapernabacke" på ^{mot Sundby} Sundby mark intill Edebygränden. Kanske det var ett par 100 personer och ett 10-tal hästskjutsar lägrade på backen. Sväger Ernst berättar följande: "Till hultan kom jag aldrig fram, där var fullt av folk, annars tycktes det vara mer folk-nöje än offrande! -"Han skulle vara vid Svinnegarn, där får en si på annat: det här är ingenting," sade en. Och en annan tillade: "Det hjälper ändå så, att en inte går snett på stövlarna,"-

Angående skrock vid sjukdomar, kunde man ofta spåra tron på att den sjuka "räkat för något", särskilt vid hudåkommor "som ingen doktor kunde hjälpa". "Att räka för" betydde vanligen att man skadat eller förargat något naturväsen /älvor eller vättar/ antingen ofrivilligt eller genom vårdslöshet, som t. ex. att slå kokhett vatten på marken, då man ju kunde bränna jordandarna. Dessa hämnades genom att sända någon åkonna, som man ej blev fri förrän man försökt blidka de föroröttade genom offer, bl. a. i Ulvkvarnarna. Min svigerska Brita skötte en gång en skogsarbetare, som huggit sig i foten. En dag, när hon lagt om såret, tog gumman henne avsides och viskade: "Se, fröken, han blir inte bra, för han har räkat för". Det var när han höll på med sin båt nere vid sjön,

då han stöttte till en Ulva. - Tilda Blom /inka efter dragon B./ berättade, att när dragon Blomgren fick ett besvärligt hudutslag, så visste han med sig, att han på vintern, när de sätget upp is i Edeby-viken, rökat såra en Ulvdocka i vattnet. Hon hade nu blinnats. - Jag minns också hur Tilda, som visste att min mor var förvärld, frågade, om vi ej sökt hjälp hos Ulvorna. "Det behövs bara", sa Tilda, "att man ta'r en bit av den sjukas kläder eller ett strumpeband och lägger det där Ulvorna dansa. Har inte Fia sett Ulvorna? De är vita och de är svarta: och de hoppar och de dansar. So'n tar man tygbiten och lägger på den sjuka, och det är säkert att det hjälper." Jag minns också ett annat egendomligt fall av Övertre eller vidskapelse /1917/. En person hade dött. Svepningen ombestyrdes som vanligt av Albertina Ringström. Hon hade därvid en annan gumma till hjälp, som bl.a. rückte henne knappnålarna över bröstet på den döde. Natten efter inbillade sig den här kvinnan, att den avlidne "gastkramade" och nöp henne. Nyphen började vid fötterna och fortsatte uppefter hela kroppen, allt under det att den stackars gunman kröp ihop av skräck och smärta. När detta upprepats några gånger, talade hon om saken för Albertina och sa; att för att bli fri nyphen, måste proceduren göras om från motsatt sida, så att stället rücktes i hals över bröstet. Personerna var Henry Gustafsson, son till torparen Gustafsson i Tallbacken och Hanna Lundqvist.

Här har säkert också funnits en hel del s.k. "klok folk" vilkas insikter och rädighet många gånger varit av stort virde då det var långt till likare och svårt att nå denne. Jag vågar nämna två namn: nämligen ovannämnda Albertina och Fia Svensson. Albertina var mjölkdoja här vid gården i många år, gift med skräddare Ringström. Hon dog 1929. Hon var kanske inte "klok", såsom

världen

dirtill var hon för sund och vacker,
folk vanligen menar, men hon botade allhanda åkommor, svullnader,
åderbräck, tandvärk och även reumatism med blodiglar. Jag kan
nämna, att detta urgamla och naturliga botemedel, som vår Herre
själv givit oss, /genom mig/ upptagits på Strengnäs sjukhus.
Den andra kloka gunnan var Fia Svensson. Huruvida hon kunde bota
sjukdomar, vet jag ej, men hon kunde utforska deras orsak, genom
att stöpa i bly. En av socknens äldste /August Loberg/ har själv
berättat för mig huru han som barn tillsammans med andre pojkar
badade varvid han bar sig illa åt mot en broda. /Han kastade nöml.
vatten eller "pinkado" på henne./ Efteråt fick han ett otäckt ut-
slag över hela kroppen. Nåväl, Fia tillkallades och stöpte i bly.
Strax ställde hon diagnosen: "Han har varit elak mot något djur."
En annan gång /det var f.s. 1901/ låg en pojke illa sjuk, son till
fiskar Ekman. Denne var också sjuk. Då Fia kom och stöpte, såg hon
en likkista. "Gosson kommer inte att leva," sa hon. Han dog
mycket riktigt kort därefter.

Nunora ler folk niistan medlidssamt och rycker på axlarna åt
sådant här. För min del tror jag, att detta "att kunna se" är en
gåva. Men den skänkes ej till annat än dem, som förmå bär den.
Att denna förmåga ej förekommer så ofta numera, beror nog mindre
på vår Herre, än på oss mänsklig, som ej ge oss tid och ro, varken
att samla oss i vårt inre, eller att komma naturen nära, så att vi
bli förtrogna med den.

Socknen har också några urgamla särskildheter - Det sägs, att en jättekvinna satt i K. Husby
skog och endgjorde sig över kyrkobygget här i Thorshöglund. Så tog hon
upp en sten, lade i sitt strumpband och slungade den mot kyrkan.
Men stenen flög för långt och hamnade i stället i skogskanten nedan-
för skolan. Sidran i stenen är dock ett tydligt märke efter det

åtstrumade strumpobandet. Det sägs också, att var gång kyrkklockorna ringa, vänder sig stenen.

Så ha vi jättefotsteget på allmünningen. Ett liknande finns också på Ytterholmen. Jätten skulle ha stått med en fot på Ytterholmen och en på höjden å allmünningen, ett Jättekлив således.

Den tredje sigrnen är av senare datum. På det s.k. munkgrundet eller Sparin, utanför Brandholmsund, vilket delvis hör till Thorsvi, lura judar på 1600 - 1700- talen ha begärt att få bygga en stad, men blev nekade. Grundet är stort och lär omfatta 40 tld.

Kyrkans tillkomst och Thorsvi Gårds historia.

Möjligen finnes något verkligt underlag i traditionen att kyrkans uppförande bekostats av tvenne systrar; i vilket fall den således ursprungligen skulle varit en gårdskyrka, uppförd av ägaren till Thorsvi gård. Själv hörde jag av gamle Mr. Karlsson i Hedsta en rolig omsväning på historien om de båda systrarna, enl. vilken de ville uppföra sin boning intill kyrkan, men undrade om det skulle gå an lägga den så nära, varvid de skulle ha sagt: "Törs vi". - Hur som helst är den nuvarande kyrkan från slutet på 1200-talet eller början på 1300-talet. Tegelorneringen ingår i gavelrästena. Att kyrkan varit intimit färbunden med Thorsvi gård framgår under senare århundraden, då predikstol, ljuskrona, oblatask samt åtminstone den ena kyrkklockan /märkt år 1647 den andra 1709/ bekostats av gårdenas ägare. Har sockenbildningen varit genomförd redan på 1100-talet, kan en träkyrka ha funnits före den nuvarande av sten. Härmed känner man emellertid intet. Av kyrkans inventarier ha vi utom den redan omtalade predikstolen, skänkt till julen 1645 av dåvarande ägaren, Johan Utter till Thorsvi, även två altarskip. De tre bilder, som nu pryda altaret, utgöra mittfigurerna i det äldsta altarskåpet, som f.n. står undansatt i klock-

stapeln. De mindre bilderna, av vilka alla utom en finnes i be-
håll, sro uppsatta till höger om altaret. Ett stort önskomål vo-
re givetvis att en gång få det gamla altarskåpet återställt och
uppsatt på sin ursprungliga plats. Det vackraste av kyrksilvret
är dopskålen från 1700-talet, skänkt av auditör Osgåndor. Dess-
utom finnes en nattvardsskanna skänkt av ortens stora mecenat,
Magnus De la Gardie. En prydnad för kyrkan sro även de Utterska
Vapnen begravningaständaren, som fortfarande ha sitt krusflor kvar,
vilket lär vara mycket ovanligt. Av textilierna kan nämnas ett
rött antependium, sytt och skänkt av friherre Hermelin, som en
tacksamhetsgård, då han bröt upp sina bopålar här 1924, samt en
vit mässhake, skänkt av kommandörkapten Hermelin med anledning
av hans 75- årsdag. Av då båda kyrkklockorna blir den ena årtalet
1647 och är troligen skänkt av Johan Utter, den andra 1709.
Bligge alltså från Utterska tiden.

På tal om kyrkan, kan det vara på sin plats att även be-
röra skolväsendet inom socknen. Redan så tidigt 1794 tillkom här
en s.k. "barnskola", stiftad genom auditör Osanders testamente.

Hur länge Thorsvi Gård och Navsta hört samman, vet man ej
med bestämdhet, men troligen har Navsta och Sorby inköpts och
tillagts gården mycket tidigt, d.v.s. redan på Utters tid, då
den nog hade samma storlek som nu. Enl. köpekontrakt frangår
emellertid att Navsta och Sorby byar införlivades med gården mel-
lan 1815 - 30. På Navstatomten fanns kvar äldre loger i min mans
barndom, likså ett bostadshus, där ett gammalt par Tolin /från
Värmland/ bodde. Utanför deras stuga växte lukeörten Liebstickan.
Den har inplanterats i vår trädgård. Liebstickan användes fort-
farende i djurmedicin och ansågs freda för rätter, ormar och e-
hyra. - Den gamla ladugården, logen och salpetersjudejladan

på Thorsvi, vilka hus tillkommit på 1700-talet, vittna om att grunda och djurstock, som där skulle rymmas, härörde från en rätt stor jordareal. Husen, som fanns kvar på Navstatenton, stod kvar som reliker från en tid, då arrendebönder i Navsta, Neder-Navsta och Sörby, brukade därvarande 2 och 1 1/4 mtl.. Thorsvi var 1 mtl. Men i och med det för sin tid storslagna uthuskomplexet på Thorsvi gård har påtagligen i huvudeck all åkerjord lagts under eget bruk. Jag minns nyss namnet Utter. I nära 150 år var det namnet imutet till gården. Dose förste Ugare med det namnet var den bekante riksarkivarien och genealogen Per Månsson Utter till Navsta, som före år 1592 fick Navsta i livstidsförläning. Under yngre sonen Johan Utter upplevde nog gården sin storhetstid. Denne Johan kallade sig Utter till Thorsvi, ej till Navsta som hans båda företrädare. Han föddes 1605 och dog på Thorsvi 1654. Han gifte sig också 1:a gången på Thorsvi med Violetta Lamb från Horns. Hans 2:ra fru var Carin Ox. Över alla dessa tre finnes en utmärkt vackert huggen gravsten framför altaret i kyrkan. Utter blev överståthållare samt utnämndes till ståthållare på Aronsburg på Ösel. Han ägde utom Thorsvi även flera hemman i Dalby /Vedholm/ samt genom köp Horns, som tidigare förlänats hans svärfar Balzar Lamb. Troligen var det en son eller möjligen en sonson, som uppförde gårdens nuvarande corps de logis. Mittpartiet på stora byggningen liksom de båda stora flyglarna kro emellertid från slutet på 1600-talet. De mindre flyglarna tillkom på 1820-30-talet. Den siste Ugaren med namnet Utter dog också härstadies 1726 och ligger begravet här.

Nästa Ugare som man vet något om var 18jtnant Köhler. Han här ha byggt den ledugård, som stod här då min man och jag kommo hit och som revs 1924, sedan taket sammna vinter rasat ner. /Det

var sträng vinter det året med mycket snö/. Köller var skild och gav sin hustru i underhåll Flakingen 1827.

Efter Köller kom Winblad, en egendomlig ekonom och jordbruksare. Hans stora intresse igen var trädgården, där rester av hans terrasseringar ännu finns kvar. Han lät dessutom Härjärs dörrifrån allt virke togs. På Thorsvi fick intet huggas. Vad han byggde här, vet jag ej, mer än att han byggde till stora huset på vardera gaveln, varigenom det fick sin nuvarande längd. /Taket färdes ej fram hela vägen, det gjordes först 1926 utan försäges tillbyggnaderna med platt plåttak./ Tillbyggnaden åt kyrkan gjordes till ett onda rum med 7 fönster. Julen 1850 skulle detta invigas med en stor fest. Det var emellertid så kallt vid det tillfället att den unga, vackra Amanda Börjesson, dotter till prästen B. förkylde sig och dog i lunginflammation kort därpå. - Patron Winblad hade ladugård i Bnk., så att korna varo där hela vintrarna, bara om somrarna på Thorsvi. Jorden fick därigenom alltför litet gödning, så att den var mager och oändlig. I dagsverksböckerna från Winblads tid står på den ena sidan så och så många dagsverken - på den andra betalningen: 1 kannan brännvin, 1 kannan brännvin, hela sidorna ned. Bränneriet låg nere i Asytorten /just på den plats där gräset växer fredigt/ och i Björkbacken, där Pettersson bor, låg en krog. I mittrummet i vår södra flygel var brännvinsupplag. Att det följakligen rådde mycket dryckenskap och vilt liv behöver ej sätgas. Sådana varo förhållandena, när miha svärföräldrar övertogo gården 1863. Min svärmor kunde berätta hur det en gång var ett vilt slaganmål ned skrälv och väsen på gärdet nedanför lille trädgården. Både karlar och kvinnor togo del i det.

Det är ej möjligt, att avsluta reden av gårdenas ägarer utan att nämna ett par ord också om mina värda svärföräldrar. Den

förste av deras stora barnasikara, som föddes här, var Thorsten 15/2 1863 och att det namnet gavs honom innebar liksom, att en ny grund lades efter ett par år av hemlöshet och ekonomiska svårigheter. Många av dem, som nu sitter här, minns sikkert gamla Baron och hans Grevinna. Var och en, hög eller låg, som kom i beröring med dem, måste anse det som en förmån att ha fått lära känna dem. Och i minnet av dem båda ingår också heder att ha mött sådana gestalter att se upp till. — Bara detta, att ha skapat fram reda, arbetsamhet och skötsamhet ur det kaos av förvildning och elände som rådde här och som tidigare berörts, vittnar om kraft och pliktetrohet samt tro på det goda hos människorna. Gamla Baron var sträng, men rättvis. Han var en bonde av Guds nåde, som fick den magra vanskötta jorden att bli rika skördar. Som hästkarl hade han ett ektat namn vida omkring. Kobesättningen, som lämnade ymnig och ovanligt fet mjölk, hade han fört med sig från Sörmland /Äby/ och dessförintnan från Småland /Traneryd/. Det gick så till, när de flyttade hit, att den präktiga och granna dejan Carolina Mod gick med koskocken hela vägen över Kvicksund och hit. En pojke, en liten häst och en hund hade hon till hjälp. I de gården, där de rastade, lämnades mjölk som ersättning för foder. Carolina Mod blev sedanmera gift med ladugårdskarlen Johansson, med vilken hon hade flera barn. Hon dog kort efter att ha skrukt livet åt sonen Karl, nuvarande kyrkvärden i Sundsholm. Att ekonomiska bekymmer ej fattades för gamla Baron, förstår litet var. Hon så stod alltid hans hustru, glad och frimodig vid hans sida och underlättade många gånger rent påtagligt genom att i tysthet avyttra sina egna smycken och värdeföremål. Hon var mirkvärdig att kunna rücka till för alla och att låta envar få del av och minna hennes rödighet och kärleksfullhet. På kunde som hon vara glad med de glada./ Rumorns godagåva hade hon i hög grad./

Så ligde hon ock helt både sin makes och barnens förtroende och ömhet.

Den gamla bebyggelsen i Övrige Thorsvi. Skall även i korthet beröras, i den mån det är möjligt med de knappa uppgifter som finns. I Thorsvi-by har det varit 4 gårdar: Oppärden, Mellan- och Nedegården samt Hofgården. Hof, ursprungl. = offerställe, senare herrgård. Gårdernas historia i Övrigt är mig okändt. Bebyggelsen på viden är relativt ung: Eklholmen, Fleldingen, Svanvikon, Slaktebo m.fl. Det sista stället har i 200 år tillhört samma släkt, nämligen Löberg.

Kronan ligde icke mindre än 3 gårdar i Thorsvi, alla beställda för Upl. Dragontreg.; Eönby var kaptensbeställe, Nymård auditorsboställe samt Hagalundi trumpet- och piparebostad. Nymård har sitt eurordilda intresse ur byggnadssynpunkt med den inbyggda gården och de älderdomliga husen.

Episoder ur några sockenbörars liv såsom de berättats av gammalt folk.

Söndagen den 24/5 1858 sleg åskan ned i kyrkan. Strax före Gudstjänsten hade nömmemannen och kyrkvärden Eriksson från Thorsviby råkat i grill ned kyrkvaktarn om en gödselhög, varvid nömmeman lär ha yttrat: "Du är inte värd att ligga i vild jord, när du en gång dör." När gudstjänsten om en stund började gingo de in i kyrkan. Så kom oväderet och åskan sleg som sagt ned. Hela församlingen rusade ut. Prästen, som bedövad fallit omkull, kvicknade vid och följde efter. Endast en blev kvar, nämligen kyrkvärden, som satt död i sin bänk. Blixten hade gått in i hörnet bakom klockaren, fortsatt se'n bakom orgelverket fram utmed södra långväggen, vikit av vid fönstret och gått vidare förbi altaret samt ut mot

kyrkvärdsbänken. Flera av de närvarande hade fått kläderna brända och söndertrasade; på en slets stövelklackarna av. Klockar Brolin /farfar till Ossian/ tjänstgjorde den tiden. Han blev bränd på ena ansiktshalvan och hade alltsedan ett streck över kinden och näsan. /Kommandörkaptens gamla barnsköterska, Marie Ringström, svigerson till Albertina och som ännu levde och bodde i Sjöstugan när vi kom hit 1917, var även med och kunde berätta om denna händelse./ Kyrkvärden fick emellertid sin grav utanför korfönstret, på vilken det står: *dessa?*

"Sov ljuft i dina gärdar
Bland kilra minnesvärdar."

- - - - -

Min svärfar talade ofta om ett uttryck, som var gängse bland de gamla, när han kom hit /1863/. Det användes när någonting var riktigt bra och lydde: "Det var funtus." Möjligt kan däri språket ha ett samband med eller en kvarleva från Pontus De la Gardies tid.

Socknens äldste nuvarande, Aug. Löberg, 83 år gammal, minnes gott hur här var på 1860-talet. Hans släkt har varit och är ännu för det mesta fiskare till yrket. De måste då för tiden ro hela vägen till Stockholm med fisken. Även sedan en så pass modern sak som ångbåten börjat trafikera våra farvatten, fingo de fortsätta att ro enkr båten ej tog emot fisk. Som 14-15-åring fick Löberg på egen hand ro till Stockholm med fångsten. Han kan också berätta hurusom fororna från Dalarna och Westmanland drog från över Mälaren is innan S.W.B. järnväg tillkom. Slaktebo var då rasteställe. Som 10-års pojke kunde han en gång räkna hundratal till 70 foror. Det var järn, spannmål, timmer, ja en dag t.o.m. 17 par oxar, som på detta vis fraktades förbi vår udde.

Här har inom socknen funnits icke mindre än 3 jordkuler, av vilka 2 varit bebodda in i vår tid. Den ena låg på Prästholmen. Där bodde en man, som hette Karlsson och som en gång suttit i hulte. Han var gift och hade en dotter. Denna i sin tur gifte sig med statkarlen Enlund, som 1888 kom till Landskùr vid Hürjars. Samtidigt ung. flyttade föräldrarna Karlsson till dottern och någen och lättnade därmed Prästholmens jordkula, vilken således skulle ha varit bebodd så sent som 1888. -- Gubben K. dog på Landskùr 1891. Södermora flyttade Enlunds till Thorsti gård och bodde i Novsta, men kom därifrån till Munsö. Gunnar K., som var blind i många år, dog hos fiskar Åsk i Väckervik 1908 samt ligger begravet här i Thorsti.

De andra två jordkulorna lågo båda på allmötningen utmed utmed gränsen till Flakängen, endast 300 m. från varandra. Den ena syns ej mycket av numera, men den andra, Kultippan kallad, kan man tydligt urskilja och göra sig en föreställning om. Kultippan var bebodd till 1873. Dess sista inv. var den tidigare omtalade Fia Svensson, som bodde där med sin dotter Edla, /Fia och Edla Sven, som de kallades/. Från Kultippan kom Fia till Hofgården, där hon dog. - Före henne beboddes jordkulan av ett gammalt par, Åker. De hade 2 barn, en son, som rymde ur flingelse och vistades som fredijs, kan man säga, först på Röllingen och sedan på allmöttingen, varifrån han försvann så småningom, samt en dotter Nina. Hon satt också i hulte, emedan hon bragt sitt barn om livet. Utom därifrån omkr. 1850 - 55./ "Ninas bytting" /barn/ påstods sedan spöka där, med rop och kvidan. Spökeriet hade dock sin naturliga förklaring. Det är nötkogen just kring Kultippan en utmärkt god skogsmark med kraftig återväxt. Före den stora avverkningen där stod trädens tält och hade en anseelig höjd. När det blåste skavde dessa not

varandra och åstadkom därigenom ett klagande ljud. Numera står på denna plats 5 synnerligen ståtliga ekar, vilka blev fridlysta omkr. 10 år sedan. De planterades f.s. av Minas far. Om Minas mor går den roliga historien, när hon var ute och gick och av en mötande tillropades: "Nej, si mor Åker". "Det var lügen det", svara- de guman raspt, "jag går". På äldre dagar "kom hon gångledes i soolmen", som det hette, d.v.s. hon bodde i skyres lin här in där såsom brukligt var innan någon fattigvård fanns, en nog så bitter lott f.s., mot vilken kanske t.o.m. en egen jordkula kunde vara tilltro. *

Av den omständigheten att en del s.k. "skumt" folk hade sitt tillhåll ute på denna udde, kan man sluta sig till, att här måste ha funnits en mycket oberörd natur. Som ett bevis härpå kan nämnas, att man vintern 1870 ungefär fann vargspår på Tegeludden. Men man, som var en 10-års pojke då, minns det mycket väl. Numera är emeller-
naturentid så påverkad av kulturen i nyttighetens tjänst, att det endast återstår få kvarlevor av more ureprunglig karaktär. Man kan icko längre spåra några grönslända lundar vid t.ex. Hagalund eller Navsta- lund. Några få ekar av äldre årgång, några hasselbuskar, kanske en lind, vittna om vad som varit häver, men busk- och örtafloran: sipporna, liljekonvaljerna och de förnäma baljväxterna, som hör lund- vegetationen till, pressas hårt under kulturbetenas frammarsch. Rester av all denna härlighet står sig bilst på de sma holmarna i Mälaren, där inga djur beta. Frästholmen med sin underbara vege- tation är en pärla, och har på senare år blivit fridlyst. Hummars- skär ägde åtminstone förr en typisk lundflora. På Brandholmsunds markor mot gränsen till Häradsallmänningen torde dock finnas ett uråde, där lövskog med ek, lind?, björk, vildapel och rönn /så- som vid Kultäppan/ överlägger en örtaflora, som hör lunden till

och där den i de svenska färgerna skiftande arten av släktet kovall, *Melampyrum nemorosum* = "Svensk soldat" har sin, så vitt jag /Ernst/ känner enda växtplats i socknen.

Efter att nyss ha skildrat några mindre lyckligt lottade människoöden, kunde det vara på sin plats att lämna en litet ljusare tidsbild, nedtecknad efter mor Edla Thorsell, död 1917. Hon var gift med hedersmannen Thorsell, förman vid Rygård /då gamla Baron arrenderade det/. Edla berättade, att hon som ung flicka fick i årsvis 10 kronor i kontanter, skoden samt så mycket tyg, som hon kunde väva själv på en dag. Väven var naturligtvis uppsett förut. Den piga, som hade sin vävdag, steg då upp vid 2-tiden och satt i vävstolen hela dagen. Hon kunde då hinna väva tyg till både underkläder och klänning med bomulls- och yllegarn till inslag. Vidare berättade hon, att i bondgårdarna brukade hushunden tillhålla dränger och pigor att gå i kyrkan om söndagarna och till Herrons heliga nattvard åtminstone en gång om året. När Dr Börje-son kom åkande, alltid med par hästar, till kyrkan, så stod folket uppställt vid väggkanten, bugade och nego under det han höllsade vänligt till höger och vänster. Så långt Edla.

Rörande människorna, som levde och verkade i Thorsvi-bygden för en mängd sedan, minns jag dem, siger sväger Ernst, som ett släkte med konservativ läggning, med smä fordringar på livet och en viss tyngd och vürdighet i sitt uppträdande. Tacksmähet för det lilla livet gav dem, hjälpsamhet och en gammaldags gästfrihet rådde. " Idel goda minnen och härdomar av Thorsvibygdens folk har följt mig genom livet," siger han.

Ett egendomligt sammanträffande har gjort, att jag här i dagen fick brev från syster Brita, skrivet efter ett besök i Luleå /hos biskop Jonzons/ och vari hon berör gamla hjälpsmeket,

som Ernst talat om. Hon skriver: "När jag nu var i Luleå, voro en dag några bemärkta personer i olika ställningar samlade till rådslag om den s. k. andliga beredskapen. Det var då några, som betvivlade, att grannar frivilligt skulle vilja hjälpa varandra utan betalning./Det var ej fråga om arbetsblock./ Jag kunde då med en viss stolthet säga, att i min hembygd nere vid Mälaren var det en naturlig sak, ja, nästan en självskriven lag, att vid sjukdomsfall eller nöd på något sätt, grannarna helt enkelt ryckte in och togo ett tag för att hjälpa sin granne, utan ersättning. Det har jag själv sett så många gånger som ett uppfordrande och vackert exempel. Och den andan tror jag lever kvar huvu i Trögden," slutade hon.

Att den goda andan, som två gamla Thorsvibor här vittnat om och som burit dem fram i livet, måtte få fortleva i våra bygder, det ønska vi nog alla. Hå vi aktas värda, att föra arvet från fäderna vidare till välsignelse och kraft för nya släktled, så att det ordet blir en levande verklighet:

"Från fäder till det kommet
Till söner skall det gå".

I tacksamhet inför vad som varit, och i förträstan på att en allvis och god Fader alltjämt leder våra Seden, vilja vi nu i stillhet lyssna till helgmälsklockan, när den enligt hundraårig sed på lördagskvällen tonar över Thorsvi-bygden.